

Kroniek van en bij voorbaat verloren strijd

BRON: *mappalibri.be*, november 2020

Door Jan Baes

September 1936. De burgeroorlog is in volle gang. Barcelona, Valencia, Madrid en Toledo zijn nog in handen van de republikeinen, maar de falangisten zijn in opmars. In Toledo slagen de verschillende linkse milities er niet in het uit de rotsen gehouwen Alcázar op de opstandige legereenheden te veroveren. Achterdocht en wedijver tussen de soms dolgedraaide bataljons van links republikeinen, socialisten, communisten of anarchisten maken het voor de trouw gebleven republikeinse legereenheden moeilijk om tot een gezamenlijke strategie, laat staan tot één commando over te gaan.

De chaos is immens en overal. In de straten van Madrid, waar de auteur de ontwikkelingen met verbijstering volgt, heerst continu angst voor vliegtuigen die willekeurig bommen droppen op de menigte die op straat de intense hitte in de huizen tracht te ontvluchten. Vanop de balkons schieten fascistische milities op linkse milities en op het volk. 's Nachts rijden ultrarechtse studentengroepjes in 'spookauto's' rond en schieten op alles wat beweegt. Dag in dag uit doorkruisen vrachtwagens met gewapende militieleden straten en pleinen, allen in blauwe overalls met rode of zwarte halsdoeken, om weerwerk te bieden aan scherpschutters, en willekeurig verdachten en andere 'vijanden van het volk' op te halen, ze, al te summier soms, door gelegenheidstribunalen te laten veroordelen en aan executiepelotons over te leveren. Overal heerst angst, angst voor verklikking, angst om zomaar te worden opgepakt, angst om door een verloren kogel te worden geraakt.

De auteur van deze biografische kroniek, Arturo Barea (1897-1957) is op dat ogenblik directeur van een octrooibureau, een ideale observatiepost, zoals hij zegt, 'in de machinekamer van de economie', die, omdat ze sterk verweven is met allerlei Duitse bedrijven en conglomeraten, al vele jaren het politieke leven en het rechtswezen in Spanje beheerst en corrupteert. Als lid van de socialistische vakbond UGT, raakt hij, na de overwinning van het Volksfront, meer en meer betrokken bij de gebeurtenissen en de vorming van vrijwilligers die de strijd willen aangaan met de oprukkende rebellen. Zo zal hij, als veteraan van

de Rif-oorlog in Spaans-Marokko (1920-1923), het bataljon van kantoorbedienden *La Pluma* op poten zetten en militaire training geven. Enkele weken later wordt hij om zijn talenkennis door het ministerie van Buitenlandse Zaken bij de afdeling pers en communicatie aangesteld als censor van de telegrafische en telefonische berichten die de buitenlandse correspondenten vanuit de hoogste verdieping van het gebouw van de *Compañía Telefónica* verzenden. Barea zal er tijdens het beleg van Madrid de nachtdienst opnemen.

'De gang van zaken was doodsimpel. De journalisten werkten in hun eigen zaal op de vierde verdieping. Ze schreven hun berichten in tweevoud en legden die voor aan de censor [...] Onze instructies waren nog simpeler: we moesten domweg alles schrappen wat in tegenspraak was met de successen van de republikeinse regering. [...] Maar naarmate de herfst van 1936 verstreek kregen de republikeinse troepen de ene nederlaag na de andere te verduren en de journalisten deden hun uiterste best om er toch over te berichten. De Fransen bedienden zich daarom van argot, Amerikanen en Engelsen van slang. [...] Ik was overtuigd van de volstrekte dwaasheid van dit beleid, alsof ik door hier en daar een zinnetje te schrappen een feitelijke gebeurtenis die me hartsgrondig tegenstond daadwerkelijk ongedaan kon maken.'

Wanneer, enkele weken later, in het zog van de internationale linksprogressieve steun, Ilse Kulcsar, een Oostenrijkse journaliste en socialiste opduikt en, naast een niet geringe taalkennis, tal van buitenlandse correspondenten persoonlijk blijkt te kennen, wordt ze Barea's assistente. Samen zullen ze, ondanks groeiende tegenwerking en allerhande intriges, vooral van communistische zijde, meer waarheidsgetrouwe berichtgeving toelaten en zelf voor de internationale pers interessant materiaal aandragen, onder meer door contacten te bevorderen tussen journalisten en leden van de Internationale brigades. Barea wordt ook ingeschakeld in de radiografische sector en zal voor de korte golf gedurende vele maanden elke nacht een persoonlijk getinte column uitspreken, in de hele wereld bekend als *De stem van Madrid*.

Arturo Barea is getrouwd, heeft vier kinderen en onderhoudt al jaren een relatie met zijn secretaresse. Toch valt hij als een blok voor de temperamentvolle Oostenrijkse en zal langzamerhand ontdekken dat zij de vrouw van zijn leven moet worden. Maar ook Ilse is getrouwd en wel met een belangrijk Oostenrijks communistisch kaderlid. Hun opbloeiende relatie zal een essentieel deel vormen van deze kroniek.

Intussen wordt de situatie met de dag dramatischer. ‘Overal zag je aanwijzingen dat alles op het punt stond onherroepelijk in elkaar te storten.’ De troepen van Franco, die zich tot caudillo heeft gekroond en nu onvoorwaardelijke overgave eist, veroveren dorp na dorp in Castilië en dringen door tot in de buitenwijken van de hoofdstad. De regering, overtuigd dat Madrid gaat vallen, verhuist zijn zetel en vlucht naar Valencia. Maar de stad capituleert niet. ‘Het beleg van Madrid begon in de nacht van 7 november 1936 en eindigde twee jaar, vier maanden en drie weken later – tegelijk met de oorlog.’

Op 8 november juicht het volk de aankomst van de Internationale Brigade toe en soms vindt men na de bombardementen en beschietingen mortieren die niet zijn ontploft en waarin een briefje zit met ‘Kameraden, vrees niet. De granaten die ik vul ontploffen niet. Een Duitse arbeider’. Er rijst hoop bij de bevolking, ook al worden ze ieder ochtendkrieken gewekt door ‘de melkman’ zoals men het moordend houwitsersbombardement noemt waar men de klok op kan gelijkstellen. Het leger, dat de milities heeft geïncorporeerd, tracht de strijdkrachten te disciplineren, en zien de goed bewapende communistische revolutionairen als vanzelfsprekend het voortouw nemen terwijl de anarchisten, omdat ze weinig tot geen ondersteuning krijgen, meer en meer gaan dwarsliggen. Een fundamenteel gebrek aan eensgezindheid, ja zelfs van onderlinge vijandigheid dat voor velen, zoals Arturo Barea, al maar ondraaglijker wordt. In het perscentrum zien we intussen correspondenten opduiken als de Amerikanen Ernest Hemingway, Martha Gelhorn en John Dos Passos, de Nederlander Joris Ivens, de Duitser Gusav Regler en de Engelsman Herbert Matthews die later allemaal over hun ervaringen zouden getuigen.

Het jaar 1936 loopt teneinde en de situatie wordt langzamerhand precair, voor de Madrileense bevolking die geen kant meer uit kan (‘het was de vernietiging van een volk, de barbaarse vernietiging van een tegen elkaar aangekropen kudde mensen, gekweld door honger, door onwetend-

heid, door de angst vertrap, vernietigd te worden, zonder te weten waarom’), maar ook voor Arturo die onder druk komt te staan voor zijn te onafhankelijk geachte houding. Hij en Ilse worden op het matje geroepen in Valencia maar ze slagen erin ontslag te voorkomen en hun taken in Madrid weer op te pakken, op een andere plek weliswaar want op 1 mei 1937 wordt het Telefónica-gebouw door een granaat vol getroffen

Het conflict is nu helemaal internationaal geworden. ‘Spanje bestond niet langer als een zelfstandig geheel – en dat gold zowel voor het volk als voor de regering – het was een experiment met een actieve rol voor landen die partij hadden gekozen voor het internationale fascisme of landen die voor het socialisme of het communisme hadden gekozen, terwijl de andere toekeken. Wat zich in Spanje afspeelde was een helder voorspel van de koers die Europa en mogelijk ook de rest van de wereld in de toekomst zou inslaan.’ De aangekondigde catastrofe.

Het fundamentele gebrek aan politieke discipline waarvan Arturo en Ilse eerder al werden beschuldigd begint nu een echte bedreiging te vormen. De woorden ‘spionage’ en ‘vijfde kolonne’ circuleren. Dan worden ze door de nieuwe Russische censor plots van al hun taken ontheven, Ilse als censor, omdat ze een verkapte trotskiste zou zijn, en ook Arturo die moet stoppen met zijn dagelijkse radiopraatjes. De *Stem van Madrid* verstomt van de ene dag op de andere. Op aanraden van goede vrienden verlaten ze eind november 1937 Madrid voor Alicante, worden daar opgepakt door de geheime politie en naar Barcelona gevoerd waar ze, dankzij de bemiddeling van Ilses echtgenoot, uiteindelijk een vrijgeleide krijgen om het land te verlaten.

De macht was in de laatste maanden van 1937 definitief in de handen van de communisten overgegaan, ‘niet zoals wij die in Madrid hadden gekend, omdat het toen een partij van revolutionaire arbeiders leek, maar omdat je je aansloot bij de machtigste groep en deel had aan hun ge-disciplineerde machtsuitoefening. Ze waren over het humanistisch socialisme heen gesprongen en hadden zich het masker aangemeten van de meedogenloze efficiëntie. [...] Niets van wat ik te bieden had bleek in de oorlog te worden ingezet. Het enige wat ik kon doen was het boek over Madrid schrijven, zoals ik me had voorgenomen. Ik was niets meer dan een vat dat ontdaan moest worden van zijn inhoud.’

Arturo Barea zal met Ilse eerst naar Parijs, later naar Lon-

den trekken waar hij meteen zijn ervaringen en impressies op papier zal zetten. Het wordt het eerste ooggetuigenverslag van de Spaanse burgeroorlog door een rechtstreeks betrokkene die geen partijbelang wil dienen en niemand wil sparen, ook zichzelf niet. Het boek maakt overigens deel uit van een literair opgezette trilogie *La forja de un rebelde* ('Het smeden van een rebel'), waarvan *La llama* (De val) het derde deel is, dat, toen het in 1944 verscheen, meteen goed werd onthaald. De andere delen - *De smidse* over zijn armoedige jeugd in Madrid en *Intermezzo in Marokko*, over zijn ervaringen als dienstplichtig soldaat in de Rif-oorlog - werden in de eerste naoorlogse jaren wel in het Nederlands vertaald en het is niet helemaal duidelijk waarom dit zo indrukwekkende en voor meerdere redenen erg waardevolle derde deel werd overgeslagen. Het gaat hier immers om een literair sterke en indringende kroniek over een beleg van apocalyptische omvang dat, naast het relaas van de oorlogsgebeurtenissen, ook het persoonlijke verhaal doet van Barea's eigen worstelingen als toeschouwer en deelnemer aan een bij voorbaat verloren strijd.